

Nurlan Mustafayeva
ADU

MƏHMƏT FUAD KÖPRÜLÜ VƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

Açar sözlər: *Türkiyə ədəbiyyatşünaslığı, M.F.Köprülü, Azərbaycan ədəbiyyatı, Dədə Qorqud.*

Key words: *Turkish literary criticism, M.F.Koprulu, Azerbaijani literature, Dede Gorgud.*

Ключевые слова: *турецкое литературоведение, М.Ф.Көпрюлю, азербайджанская литература, Дедэ Коркут.*

Azərbaycan ədəbiyyatının müxtəlif problemlərini, Azərbaycan ədəbi mühitini tədqiq etmiş türk alimi M.F.Köprülünün yaradıcılığı ədəbiyyatşünaslığımızda kifayət qədər tədqiq edilməmişdir. Halbuki M.F.Köprülünü Azərbaycan ilə bağlayan amillər çoxdur. Bu amillər arasında Azərbaycanın tarixi, ictimai fikri, ədəbi-mədəni həyatı başlıca yer tutur. M.F.Köprülü həm də Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin formalaşmadığı bir dövrdə ayrı-ayrı klassiklərimiz, ədəbi mühit ilə bağlı tədqiqatlar yazmaqqla yanaşı, bu sahədə alimlər də yetişdirmişdir. İstanbul Universitetində təhsil almış Əmin Abid məhz onun rəhbərliyi altında 1926-cı ildə İstanbul Universitetində Azərbaycan ədəbiyyatının son dövründən (1905-1920-ci illər) bəhs edən diplom işi müdafiə etmiş, üçcildlik ədəbiyyat tarixinin yazılmasında onun məsləhətlərindən faydalanmışdır. 1926-cı ildə Azərbaycanda Birinci Türko-loji qurultaya Türkiyədən Əlibəy Hüseynzadə ilə birgə məhz M.F.Köprülü gəlmiş və məruzə ilə çıxış etmişdir. Düşünmək olar ki, Bakıdan getdikdən sonra onun əlifbanın dəyişdirilməsi ilə bağlı Türkiyədəki fəaliyyəti bu ölkənin 1928-ci ildə latın qrafikasına keçməsinə də müəyyən zəmin hazırlamışdır. Böyük ədəbiyyatşünasın Azərbaycan ədəbiyyatı istiqamətində araşdırmaları sistemli və davamlı olmuş, ayrı-ayrı şəxsiyyətləri, problemləri öyrənmək baxımından zəngin elmi-nəzəri mənbə rolunu oynamışdır.

M.F.Köprülü Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlı ilk araşdırmasını Şəhabəddin Süleymanla birgə yazdığı “Yeni Osmanlı Tarix-i Edebiyatı” (İstanbul, Şirketimür-ressibe Matbaası, 1334.) əsərində Qazi Bürhanəddin və Məhəmməd Füzuli haqqındakı yazısı ilə başlayır. Daha sonra yazdığı “Türk Edebiyatında Mutasavvıflar” əsərində isə o, problemi daha geniş şəkildə araşdırmışdır [2]. Tədqiqatçı burada Dövlətşah Səmərqəndinin təzkirəsinə əsaslanaraq şair İzzəddin Həsənoğlunun timsalında Azərbaycan ləhcəsindən bəhs etmişdir. Bundan sonra M.F.Köprülü “Azəri ədəbiyyatı tarixi” adlı məqalə nəşr etdirmişdir [3]. Bu məqaləsində o, Azərbaycanın coğrafiyası, Azərbaycan xalqının milli dəyərləri və ləhcəsi haqqında ətraflı məlumat vermişdir. Onun Türkiyə mətbuatında çap olunmuş daha bir neçə məqaləsi barədə tələbəsi, görkəmli ədəbiyyatşünas alim Əmin Abid özünün “Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı tarixi” kitabında məlumat verərək yazırdı: “Köprülünün “İqdam” qəzetində (İstanbul, 1338) Həbibiyə aid iki məqaləsi var.

Sonradan bu məqalələr genişləndilərək Həsənoğlu haqqındakı məqaləsi ilə bərabər təkrar nəşr olunmuşdur” (Edebiyat Fakültesi Macmuası, Nisan 1925).

1924-cü ildə Şərq kitabxanasının nəşr etdirdiyi Füzuli divanında professorun Füzuliyə qədər olan inkişafdən və Füzulinin yaradıcılığından qısaca bəhs edilir.

M.F.Köprülü bütün bu yazılarını Nami adlı bir şair haqqındakı tədqiqatları ilə bərabər, “Azəri ədəbiyyatına aid tədqiqlər” sərlövhəsi adı altında “Azərnəşr”in ehtimamı ilə təb etdirdi” [2, 48-49].

M.F.Köprülünün kitabı cəmi 56 səhifə idi, buna baxmayaraq, Ə. Abid onun mahiyyətini yüksək qiymətləndirirdi, çünki müəlliminin tədqiqat işlərinin böyük bir hissəsi ilk dəfə işıq üzünə çıxmışdı və o, məlum olmayan faktlara aydınlıq gətirirdi. Bu araşdırmalar sonrakı dövrdə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin yazılmasında da mühüm rol oynamışdır. Onların hər biri son variantda müəllifin külliyyatında nəşr edilmişdir.

“Azəri” məqaləsində tədqiqatçı “Azərbaycana mənsub” sözünün etimoloji təhlilini verərək onun iki məqama xüsusi diqqət çəkirdi. Onlardan biri keçmişdən bəri işlədilən yerli ləhcəni Məsudidən Yakuti Həməviyə qədər olan X-XIII əsr islam müəlliflərinin *Azəri* adlandırmasıdır. Tədqiqatçı onun farsdilli ləhcələrdən olduğuna əmindir. O, Yakubiyə əsaslanaraq bu sözün iranlı xalqın adı kimi istifadə edildiyini qeyd edir. İkinci məqam isə odur ki, onun fikrincə, XIX əsr İran və Avropa müəlliflərinin həmin sözü “Azərbaycanın əski türk ləhcəsi” mənasında işlətməsi doğru deyildir, çünki *Azəri* sözü XII-XV əsrlərdə Cənubi və Şimali Azərbaycan (Aran və Şirvan) ərazilərində yaşayan türklərin ləhcəsini bildirmək üçün istifadə edilmişdir. Burada tədqiqatçı Xətib Təbrizi ilə Əbül-ülə Məərri arasında gedən söhbətin yanlışlıqla “zəbani-türkan” kimi tərcümə edildiyini də qeyd edir: “Budur, bəlkə də bir dərəcəyə qədər bu yanlışlığın nəticəsi olaraq, şərqşünaslar arasında İran Azərbaycanı və Cənubi Qafqaz sahələrində yaşayan türklərin, hətta bütün İran türklərinin ləhcələrinə *Azəri* adı verilməyə başlanmışdır. İlk dəfə Dərbəndli Mirzə Kazım bəy “Obşaya qrammatika Turetsko-Tatarskoqo yazıka” adıyla 1839-cu ildə Kazanda rusca nəşr edilən əsərində *Azəri* adını verdiyi bu ləhcəni, ilk dəfə olaraq Şimali (yəni Qafqazda söylənən) və Cənubi (yəni İran Azərbaycanında söylənən) olmaqla iki yerə ayırmışdır” [4, 25-26].

M.F.Köprülü ilk dəfə olaraq, *Azəri-farsca* ilə *Azəri-türkcəni* bir-birindən ayıraraq onların fərqli xüsusiyyətlərini izah edir, *Azəri-türkcəni* Şimali və Cənubi Azərbaycanda istifadə edildiyini, bu günkü Şimali və Cənubi Azərbaycan türklərinin etnik mənşə baxımından türk zümərələrinə mənsub olmaqla yanaşı, böyük əksəriyyətini Oğuz boylarının təşkil etdiyi qənaətinə gəlir. *Azəri* adı altında tədqiq etdiyi ləhcənin daha geniş olduğuna diqqət çəkən M.F.Köprülü yazır: “İran və Cənubi Qafqazda olduğu kimi, Anadolu və Rumelinin türkləşməsində də ən mühüm ünsürün oğuzlar olduğu və bir çox böyük Oğuz boyunun əgər qismən İran, qismən Anadoluda yerləşmiş olduğu düşünülə, bu yaxınlığın etnik səbəbi tam olaraq aydın olur. Əsasən İran və Şimali Azərbaycan türklərinin etnik mənşələri, siyasi və mədəni həyatları, xalq ədəbiyyatları, tarixi və türk mədəniyyət tarixinin ümumi çərçivəsi içində tədqiq edilincə, bugünkü dil vəziyyətini anlamaq daha da qabil olacaqdır” [4, 33].

Türk tədqiqatçısı türkləşmə hadisəsini ən qüvvətli şəkildə Cənubi və Şimali Azərbaycanda görür, Qaraqoyunlu və Ağqoyunlular kimi “konfederasyon” təşkil etmələri, Səfəvilər, Avşarlar, Qacarlar zamanında da bu prosesin davam etdiyini bildirirdi. Göründüyü kimi, M.F.Köprülü ədəbi prosesdə tarixi amilləri də nəzərə alır və araşdırmalarında bu amildən yeri gəldikcə istifadə edir. Onun Səfəvilər dövründən başlayaraq türkcənin yalnız danışq dili deyil, həm də ədəbi dilə çevrilməsi fikrinin əsasında da məhz bu amillər dayanırdı. Ən diqqətəlayiq cəhət M.F.Köprülünün bu tədqiqatlarını apararkən Şərq və Qərb mənbələrindən eyni dərəcədə istifadə etməsidir. Təkcə onun əsərlərinin istifadə bibliografiyasına baxmaq kifayət edir ki, araşdırmanın ciddiliyi ilə bağlı müəyyən təsəvvür yaranmış olsun. A.T.Vilson, J.Deni, M.Cohen, E.Oberhummer, Luis Massignon kimi Qərb alimləri, B.A.Qordlevski, Mirzə Kazım bəy, Aleksandr Kovalski, V.F.Minorski, Ə.Cəfəroğlu kimi rus və Azərbaycan alimlərinə edilən istinadlar problemi hərtərəfli araşdırmağa imkan verir.

M.F.Köprülü tədqiqatının “Azəri ədəbiyyatının təkamülü” hissəsində problemə son dərəcə elmi və sistemli yanaşır, onun dövrləşdirilmə məsələsinə də xüsusi diqqət yetirir. Nəzərə alsaq ki, həmin dövrdə Azərbaycan ədəbi, elmi mühitində də dövrləşdirmə ilə bağlı müəyyən müzakirələr gedirdi, o halda onun araşdırmalarının əhəmiyyəti bir qədər də artmış olar. Tədqiqatçının Azərbaycan ədəbiyyatını aşağıdakı dövrlərə ayırır:

- a) Elxanilər və Cəlayirilər dövrü (XIII ilə XVI əsrlər),
- b) Qaraqoyunlular və Ağqoyunlular dövrü (XV əsr),
- c) Səfəvilər dövrü (XVI ilə XVIII əsrlər),
- d) Avşarlar, Zəndlər və Qacarlar dövrü (XVIII və XIX əsrlər),
- e) Azəri ədəbiyyatının təcəddüd dövrü (XIX-XX əsrlər).

Sonuncu dövrü də M.F.Köprülü bir neçə mərhələyə ayırır: birinci mərhələ 1905-ci ilə qədər olan dövrü, ikinci mərhələ isə 1905-1920-ci illəri əhatə edir.

Göründüyü kimi, M.F.Köprülünün bölgüsü özündə sırf anadilli ədəbiyyatın inkişaf yolunu əks etdirir. Birinci dövrdə yazıb yaratmış şairlər arasında İzzəddin Həsənoğlu, Qazi Bürhanəddin, anadan kor doğulduğu üçün Zərir təxəllüsü götürmüş Ərzurumlu Mustafa oğlu Yusif, Nəsimi, Şah Qasım Ənvar və b. haqqında məlumat verir. Onların hər birinin dövrü və ədəbiyyatımızda tutduğu mövqeyi yığcam şəkildə təhlil edən ədəbiyyatşünas alim dövrü xarakterizə edən müəyyən qənaətlərə də gəlir. Bu dövrün ən böyük şairi kimi Nəsimini qeyd etməsi də bu təhlillərdən irəli gəlirdi: “Azəri ədəbiyyatının XIV əsrdəki ən böyük şəxsiyyəti təsirinin genişliyi və davamlılığı baxımından türk ədəbiyyatının ən yüksək müməssillərindən (təmsilçilərindən) saya biləcəyimiz Nəsimidir. Bu əsrin son illərində İraq, Azərbaycan, Quzey İran və Anadolu ərazilərində sürətlə yayılan hürufilik cərəyanının qurucusu Fəzlullah Hürufinin xəlifələrindən olan bu şair səmimi bir vəcd ilə farsca və bilxassə türkcə şeirlər yazmış...” [4, 53].

XV əsrin ən böyük şairi kimi Həbibinin adınının çəkilməsi, onun həyatı və yaradıcılığı haqqında ilk məlumatlar verilməsi də bu dövr Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf mərhələsini obyektiv şəkildə göstərir. Bu dövrün şairi kimi səciyyələndirdiyi Şirvanşahlı Hamidinin yaradıcılığı haqqında məlumatlar milli ədəbiyyat tariximizdə yeni səhifə açmış olur. Məsələ burasındadır ki, Hamidinin görkəmli

klassik Azərbaycan şairlərindən olması haqqında İsmayıl Hikmət də məlumat vermiş və onun əsərlərini Türkiyədə nəşr etdirmişdir. Lakin bundan sonra da Hamidi klassik Azərbaycan şairi kimi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə daxil edilməmişdir. M.F.Köprülünün yazdığına görə, farsca və Azəricə şeirlər yazmış Şirvanlı Muni-sin oğlu olan Hamidi əvvəlcə saray şairlərindən olmuş, lakin sonradan Kastamonu əmiri İsmayıl bəyin yanına gəlmiş və 864-cü ildə Fatehin sarayına gələrək böyük hörmət görmüş, şeirlər, kitablar yazmış və nəhayət onu qısqananların söz-söhbətindən bezərək Bursaya köçmüş və ikinci Bəyazid dövründə burada vəfat etmişdir [4, 59].

Səfəvi dövrünün şairi kimi isə Şah İsmayıl Xətəinin yaradıcılığını yüksək qiymətləndirən tədqiqatçının gəldiyi qənaətlər də maraqlıdır. Ədəbiyyatşünas onu bu dövrün ilk şairi kimi qiymətləndirir, onun türkcə qəzəl, məsnəvi, rübailərdən ibarət mürəkkəb divanının, ayrıca “Dəhnamə” adlı məsnəvisinin olduğunu söyləyir. Lakin onun bəzi fikirləri Sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatşünaslarının fikri ilə üst-üstə düşürdü. O, yazırdı: “...bu şair eynilə Nəsimi və Həbib kimi qatı hürufiydi. Bir az Həbibinin və ən çox da Nəsiminin təsiri altında əcəm uruzuyla yazdığı mənzumələrdən başqa, sırf dini təbliğat məqsədilə heca vəzninlə qoşma şəkildə dördüklər də yazmışdır ki, bunlar Anadolu qızılbaşları ilə Bektaş-Hürufilər arasında son zamanlara qədər oxunmuşdur” [4, 64].

M.F.Köprülü Azərbaycan şairi Füzuli haqqında yazarkən onu “Azəri ədəbiyyatı qədər Osmanlı ədəbiyyatının da təkamülündə böyük bir nüfuza sahib, görkəmli şair” kimi dəyərləndirir. Maraqlıdır ki, M.F.Köprülü bu dövrdə Azərbaycandan Osmanlıya gəlmiş şairlərin də yaradıcılığına müraciət edir və onları Azərbaycan ədəbiyyatından ayırmırdı. Onun fikrincə, Azəri ədəbiyyatının XVI əsrdə yetişdirdiyi Bidari, Şahabi, Məsihi, Pənahi, Məşrəbi, Anka, Şahi kimi şairlərin Anadoluya gəlməsi haqqında Osmanlı təzkirələrində kifayət qədər məlumatlar vardır.

M.F.Köprülü bir sıra təzkirəyə istinad edərək avşarlar, zəndlər və qacarlar dövrünün ədəbiyyatını da səciyyələndirməyə nail olur. Bu dövrdə də ikidilli şairlərin üstünlük qazandıqlarına diqqət çəkən ədəbiyyatşünas M.P.Vaqif, M.V.Vidadi, Xançobanı təxəllüslü Nəbati, təbrizli Heyran xanım, Q.Zakir kimi şairlərin həyat və yaradıcılığına geniş yer ayırır.

M.F.Köprülü “Azəri ədəbiyyatının təcəddüd dövrü” bölməsində özünə daha yaxın olan dövrün – XX əsrin əvvəllərinin bədii düşüncəsini tədqiq edərkən bu dövrü “Yeni Azəri ədəbiyyatı” dövrü, bədii düşüncənin təzələnməsi dövrü kimi səciyyələndirir. Onun fikrincə, Mirzə Fətəlinin əsasını qoyduğu yeni Azəri ədəbiyyatı sənətlə yanaşı, ideoloji baxımdan da çox əhəmiyyətlidir. Tədqiqatçı həyatın bəzi eybəcərliklərini tənqid hədəfinə çevirmək və gülüş yaratmağın Azəri ədəbiyyatı üçün o qədər də yenilik olmadığını (bizim fikrimizcə, bunun özü də bir yenilik idi, çünki ona qədər ədəbiyyatımızda hər hansı obyektə gülüş hədəfinə çevirmə olmamışdı) bildirirdi: “Lakin Mirzə Fətəli bunu roman və pyes kimi Qərb ədəbiyyatlarında o zamana qədər bilinməyən yeni formalara müraciət edərək həyata keçirdi və beləliklə, o zamana qədər çox sadə olan Azəri nəsrini, yeni ideologiyaya inkişaf etdirilməsi üçün vasitə olaraq istifadə etdi” [4, 89].

Türk ədəbiyyatşünası M.F.Axundzadənin əsərlərinin xalq dilinə yaxın olmasını və Azəri cəmiyyətini batılaşdırmaq (qərbəşdirmək) üçün olan fəaliyyətini də yüksək qiymətləndirir. Bu fikir hələ M.F.Köprülü yazıcının yaradıcılığını tədqiq edərkən Azərbaycanda ona olan münasibətin birmənalı olmadığı üçün daha da dəyərlidir. Deməli, M.F.Köprülü böyük sənətkarın ədəbi-bədii fəaliyyətini dərinədən öyrənməklə yanaşı, həm də onun tədqiq edilməsində səhvə və ideoloji axsamaya yol verməmişdir.

M.F.Köprülü Azərbaycan ədəbiyyatının realizm və romantizm dövrünü təhlil edərkən daha çox *Qafqaz türkləri* terminindən istifadə etmişdir. Bu termini o, əsasən çar Rusiyasının Qafqazı işğal etməsindən sonra işlədir. Tədqiqatçı bu dövr ədəbiyyatında türk şairlərindən Əbdülhəq Hamid, Namiq Kamal, Tofiq Fikrətin təsirinə daha çox yer ayırmışdır. İsmayıl Qasıralının "Dildə, fikirdə, işdə birlik" siyasi məsajlarının ədəbiyyata təsirinə o, xüsusi diqqət çəkir.

M.F.Köprülü haqlı olaraq yazırdı ki: "Nəhayət, 1908-ci il türk ixtişası və xüsusən Balkan müharibəsindən sonra Türkiyədə birdən-birə güclənən milliyətçilik cərəyanı Azərbaycan türklərinin təkrar Türkiyəyə ümid bəsləməsinə səbəb oldu" [4, 93].

Dövrün bədii düşüncəsini təhlil edərkən o, "Füyuzat", "Molla Nəsrəddin", "Həyat" kimi dərgilərin və burada toplanan yazarların yaradıcılığını da yüksək qiymətləndirir, bu dövr ədəbiyyatının xüsusiyyətlərini incəliklərinə qədər təhlil edir.

M.F.Köprülü "Türkiyə xaricindəki Türk ədəbiyyatı tarixi" məqaləsində də (1933-cü il) Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlı müəyyən fikirlər bildirmişdir. Bu əsərin "Azərbaycan ədəbiyyatı" bölməsi xülasə şəklində verilir və XII əsrdən son dövrlərə qədər olan zaman kəsiyini əhatə edir. Məqalədə Yusif Vəzirovun (Y.V.Çəmənəmənli) "Azərbaycan ədəbiyyatına bir nəzər" əsəri haqqında da fikir bildirilir. Burada müəllif əvvəlki məqaləsinə təkrar müraciət edir. Adnan Cahidin tərtib etdiyi bu mətn, yəqin ki, M.F.Köprülünün 1920-30-cu illərdə oxuduğu mühazirənin mətnləridir, çünki məqalənin sonunda belə bir qeyd vardır: "Fuad bəy bu dərstdən sonra Həbibidən bəhs etdi (Ədəbiyyat fakültəsi məcmuəsinə müraciət)" [5, 426].

Lakin həmin məqalədə onun əvvəlki tədqiqatlarından fərqli fikirlərə də rast gəlmək olar. Görünür, məqalələrin əsas məgzini Azərbaycan ədəbiyyatı təşkil etsə də, o, müxtəlif vaxtlarda keçirdiyi dərslərdə müxtəlif fikirlər səsləndirmişdir. Ona görə də məqalədə diqqəti bu fikir çəkir: "Azəri ədəbiyyatında təcəddüd (təzələnmə) ancaq rus hakimiyyəti altında İran mədəniyyətindən imtina edərək Türk mədəniyyətinə qiymət verən Qafqaz türkləri arasında, yəni bugünkü Azərbaycan türkləri arasında vücudə gəldi. Rus hakimiyyətinə qarşı Azəri türkləri qüvvətli bir aksülamele (etiraz) sahib oldular və türklülüklerini anladılar. İranda isə bugün də türkcə danışmaq qadağandır" [5, 388].

M.F.Köprülü ayrı-ayrı problemlərə həsr olunmuş məqalələrində də Azərbaycan ədəbiyyatına aid fikirlər bildirmişdir. Bu fikirlərdən biri də "Kitabi- Dədə Qorqud" ilə bağlıdır. Keçən əsrin 30-cu illərində Azərbaycanda dastanla bağlı Əmin Abidin bir neçə məqaləsi dərc edilmişdi. Dastanın özü 1939-cu ildə kitab şəklində nəşr edilmişdir. M.F.Köprülünün dastanla bağlı məqalələri isə 30-cu illərin əvvəllərində çap olunmuşdur. Ədəbi redaktoru Əhməd Cəfəroğlu olmuş

"Azərbaycan Yurd Bilgisi" dərgisində M.F.Köprülü üç məqalə dərc etdirmişdir [6; 7; 8]. Birinci məqalədə o, altın küpəli Oğuz bəylərini araşdırır. Məlumdur ki, dastanın bəzi boylarında qulaqları altın küpəli Oğuz bəylərindən bəhs olunur. Tədqiqatçı bu məqalədə mahiyyətinə varır [6]. İkinci məqalədə isə müəllif dastanda işlədilən *başə dönmək*, *aynalməq* ifadələrini təhlil edir. O, bu ifadələrin işlənilməsini islamıyyətdən əvvəlki dövrlərə aid edərək yazır: "Dədə Qorqud" kitabında hələ islamıyyətdən əvvəlki zamanlardan qalma türk adətlərinin bu gün də davam etdiyini göstərən müxtəlif qeydlər vardır. Bu məqaləmizdə indi bu adətlərdən birini izah etmək istəyirik. 2-ci hekayədə Salur Qazan gürcüləri məğlub edərək oğlunu xilas etdikdən sonra qırx kölə və qırx cariyanı tək başına azad edir [6, 37]. 4-cü hekayədə yenə belə bir qələbə nəticəsində oğlunu xilas etdikdən sonra qırx qulla qırx cariyanı oğlunun başına çevirib azad edir" [7, 84].

Türkiyə ədəbiyyatı tarixinin böyük aliminin mühazirələrinin birində dastanla bağlı belə bir fikir vardır: bütün türk ədəbiyyatını tərzinin bir gözlünə, "Kitabi-Dədə Qurqud"u digər gözlünə qoysaq, dastan ağır gələ".

Qeyd etmək lazımdır ki, "Kitabi Dədə Qorqud" Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında 80 ildən çoxdur ki, təhlil edilir, lakin M.F.Köprülünün tədqiqatları yeniliyi, elmiliyi ilə seçilir. Buna görə də onun dastanla bağlı tədqiqatı vaxtında yazılmış əsər kimi yüksək qiymətləndirilməlidir.

M.F.Köprülünün Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlı araşdırmalarını təhlil edərək bəzi qənaətlərə gəlmək mümkündür. Onun yanaşmalarında yeni ədəbiyyat tarixçiliyinin konturlarını aydın görünür, tədqiqatlarında Azərbaycan ədəbiyyat tarixçiliyi üçün tamamilə yeni faktlar vardır və onlar araşdırılmalıdır. Məsələn, Ərzurumlu Zəririn həyat və yaradıcılığı, Azərbaycandan Osmanlıya gedən mühacir şairlərin yaradıcılığı M.F.Köprülüdən sonrakı ədəbiyyatşünaslıqda, demək olar ki, öyrənilməmişdir. Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, M.F.Köprülünün əsərləri ədəbiyyatşünaslığımız üçün maraqlı bir mənbədir və dərinə öyrənilməlidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Abid Ə. Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı tarixi (Tərtibçi, çapa hazırlayan və ön sözün müəllifləri: B.Əhmədov və Ə.Şamil). Bakı: Elm və təhsil, 2016.
2. Köprülü M.F. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. İstanbul, 1918.
3. Köprülü M.F. Azeri Edebiyatı Tarihi. İstanbul, Türk Dünyası, 1919.
4. Köprülü M.F. Külliyyat Edebiyat Araşdırmaları. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014, sayı 6.
5. Köprülü M.F. Külliyyat. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014, sayı 7.
6. Köprülü M.F. Dədə Korkut Kitabına Ait Notlar (Altın Küpəli Oğuz Beyləri I) // Azərbaycan Yurt Bilgisi. 1932, №1, s.17-21.
7. Köprülü M.F. Dədə Korkut Kitabına Ait Notlar (Başə Dönmək, Aynalməq) // Azərbaycan Yurt Bilgisi. 1932, s.84-97.
8. Köprülü M.F. Dədə Korkut Kitabına Ait Notlar // Azərbaycan Yurt Bilgisi: Ozan, 1932, s.133-140.

Summary
Nurlana Mustafayeva
Mehmet Fuad Koprulu and Azerbaijani literature

This article deals with studies concerning works by M.F.Koprulu, the Turkish literary critic and public figure, which were dedicated to the Azerbaijani language, culture and literature. M.F.Koprulu was not only the supervising professor of Azerbaijani student Amin Abid, but also carried out researches in the field of the Azerbaijani language, culture and literature. His studies contain very rich information about the period of formation of the history of Azerbaijani literature and played an important role in writing the history of literature in a new context, since they had completely new facts on the history of Azerbaijani literature.

Резюме
Нурлана Мустафаева
Мехмет Фуад Кепрюлу и азербайджанская литература

В статье исследуются работы турецкого литературоведа и общественного деятеля М.Ф.Кёпрюлу, посвященные азербайджанскому языку, культуре и литературе. М.Ф.Кёпрюлу не только был куратором азербайджанского студента Амина Абида, но и проводил исследования в области азербайджанского языка, культуры и литературы. Его исследования содержат в себе очень богатую информацию о периоде формирования истории азербайджанской литературы и сыграли большую роль в написании истории литературы в новом ключе, так как в них имелись совершенно новые факты по истории азербайджанской литературы.

Rəyçilər: fil.f.d., dos.S.Mirzəyeva, fil.f.d., dos.S.Kazımova.